

YANSITICI DÜŞÜNMENİN GELİŞTİRİLMESİNDE ÖĞRETMENİN ROLÜ

Nevin SAYLAN*

ÖZET

Yirminci yüzyılın etkili teoristlerinden biri olan John Dewey yansıtıcı düşünme kavramını geliştirmiştir. Bu yazının amacı, Dewey'in fikirlerine bağlı olarak, öğretim-öğrenme sürecinde öğretmenin yansıtıcı düşünmenin geliştirilmesinde önemli bir rolünün olduğunu göstermektir.

SUMMARY

The Role of The Teacher in Developing Reflective Thinking

John Dewey, one of the most influential theorists of the twentieth century, developed a concept of "reflective thinking". It is the purpose of this paper to show that within this theory, as related to teaching-learning process, the teacher has an important role in developing reflective thinking in children.

Çağımızda toplumlar değerlere körü körüne uyan bireylere değil, kritik ve analitik düşünebilen, çeşitli yerlerde ve durumlarda karşılaştığı problemleri rahatlıkla çözebilen bireylerin yetiştirilmesini istemektedirler.

* Yard. Doç. Dr.; U. Ü. Necatibey Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü.

Bu özellikler, Türk Milli Eğitiminin ve okulların amaçlarında bireylerin "yapıcı, yaratıcı ve verimli" olarak yetiştirilmesi gerektiği şeklinde vurgulanmıştır.

Amaçlarda belirtilen özelliklere sahip olma, öğretme-öğrenme sürecinde, sadece zihinsel (bilişsel) davranışların alt düzeyinde yer alan bilgilerin hatırlanmasını içeren bilgi ile bilgilerin özümlemesini, özetlenmesini, açıklanmasını, yorumlanmasını içeren kavrama düzeyindeki davranışların kazanılmasıyla mümkün değildir. Bu özelliklere ulaşabilme ancak üst düzeydeki zihinsel (bilişsel) davranışlar olan uygulama, analiz, sentez ve değerlendirme düzeylerindeki davranışların kazanılmasıyla olur. Bu amaçla, öğretme-öğrenme sürecinde eleştirici düşünme ve problem çözme becerisinin oluşmasını sağlayan yansıtıcı düşünmenin geliştirilmesine çalışılmalıdır.

Bir problem ile ortaya çıkan yansıtıcı düşünme "zihni çalıştıran ve ödülendiren zihinsel bir öğrenme metodudur"¹. Yansıtıcı düşünmede iyi eğitilmiş bir birey karşılaştığı problemleri geçmişteki yaşantılarına bağlayarak çözebilme yeteneğine sahiptir². Bu nedenle, yansıtıcı düşünme programının ve öğrenme sürecinin önemli bir çıktısı olarak kabul edildiği gibi bir öğrenme metodu olarak da kullanılmalıdır.

Dewey'e göre yansıtıcı düşünme: "1- Düşünmeyi başlatan bir şüphe, tereddüt, karışıklık ve zihni güçlüğü ortaya çıkması; 2- Karışıklığı çözücü, düzeltici ve şüpheli ortadan kaldırmaya materyali bulmak için araştırma, inceleme ve arama davranışıdır"³.

Böylece yansıtıcı düşünme özel bir durumun değerini, güvenilirliğini inceleme, araştırmaya başladığımız zaman ortaya çıkmaktadır.

Dewey'e göre, öğrenme süreci içinde yer alan yansıtıcı düşünme metodu şu basamaklardan oluşur:

1- Öğrenci sürekli bir etkinliğin yer aldığı, ilgisini çeken gerçek bir yaşantı ortamındadır. 2- Bu durumdayken, düşüncesini uyaran gerçek bir problem ortaya çıkar. 3- Problemi çözmek için ihtiyaç duyulan gözlemleri yapar ve bilgiyi toplar. 4- Geliştirmekten sorumlu olduğu çözüm önerilerini düzenler. 5- Fikirlerinin anlamlarını açık hale getirmek ve geçerliklerini ortaya koymak için onları uygulamayla test eder⁴.

Yansıtıcı düşünmede yansımının amacı, güçlüğün çözüldüğü yeni bir durumun ortaya çıkarılması, karşılıklığın yok edilmesi, problemin yumuşatılması,

1 John Dewey; Democracy and Education: An Introduction to the Philosophy of Education, New York: The Macmillan Company, 1916, p. 180.

2 Ibid., p. 185.

3 John Dewey, How We Think, Boston: D.C. Heath and Co., Publishers, 1910, p. 3.

4 Dewey, Democracy and Education, p. 192.

problemin ortaya çıkardığı sorunun cevaplandırılmasıdır⁵. Yansıma önceki yaşantıları yansıtan ve doğru sonucu belirleyen sistematik bir düzeni gerektirir. Bu nedenle, yansıtıcı düşünmenin yukarıda belirtilen basamakları karışık bir şekilde değil, peşpeşe ve biri diğerini destekleyerek ve geliştirerek ortaya çıkar. Bir düşünme evresi olan her basamak diğer basamak için adımdır ve bir sonraki basamakta kullanılacak bir şeyler bırakır⁶. Yansıtıcı düşünme ardarda gelen ilk olayla ortaya çıktığından, yansıtıcı düşünmeyi incelemek için geriye gitmek ve harekete geçirici bu olayı incelemek gerekir⁷.

Yansıtıcı düşünme eğitici bir deney metodu olduğundan yansıtıcı düşünmenin okulda kazanılması çok önemlidir. Bu nedenle, öğretme-öğrenme sürecinde ilk soru: Yansıtıcı düşünme nasıl öğretilmelidir? olmalıdır.

Bu soru, öğretme-öğrenme süreci içinde öğrencinin düşünmesi, çalışmasını planlaması, yanlışlarını anlaması ve yanlışlarını düzeltmesi için yeteneklerine uygun çevre (araç-gereç) ve etkinlikler sağlanarak cevaplandırılmış olur. Her öğrenci için yeteneklerine uygun durum yaratılmazsa, öğrencilerin hepsi aynı şekilde davranırlar ve yansıtıcı bir şekilde düşünmeye cesaretlendirilemezler⁸.

Öğretme-öğrenme süreci hiçbir zaman öğrencilerin sadece dinlemelerini sağlayacak şekilde düzenlenmemelidir⁹. Etkinlik teori ile uygulama arasında dengeyi sağladığından ve materyallerin gözlenmesini, planlamayı, yansımayı içine aldığından; düzenli ve çeşitli etkinliklerle öğrencilerin sürece etkin bir şekilde katılmaları sağlanmalıdır¹⁰.

Gerçek yaşam koşullarında yaşantı geçirmek herhangi bir çeşit öğrenmeden daha etkili olduğundan, öğrencileri etkinliğe ve yansıtıcı düşünmeye yöneltmek için onların kelimelerle değil, yansımalarını gösterebilecekleri durumlarla uğraşmaları sağlanmalıdır¹¹.

Yaşantı çevre ile etkileşimde bulunmak ve etkileşim sonunda bir ürün elde etmektir. Yaşantının etken ve edilgen elemanları bulunmaktadır. Bu iki elemanı içeren yaşantılar ancak öğrenme yaşantısı niteliğini taşırlar. Her öğrenme yaşantısı öğrenciye problem durumunu kontrol etme gücünü veren yeni yeterlikler kazandırdığından, yansıtıcı düşünmeyi öğretmeyi planlayan öğretmen öğrenciler için çok sayıda öğrenme yaşantıları planlamalıdır. Öğretme-öğrenme süreci

5 Joseph Ratner; Intelligence in the Modern World: John Dewey's Philosophy. Ed. New York: Random House, Inc., 1939, p. 85.

6 Dewey, How We Think, pp. 2-3.

7 Ratner, p. 81.

8 John Dewey, The Child and the Curriculum, Chicago, Illinois: The University of Chicago Press, 1902, p. 14.

9 John Dewey, The School and Society, Chicago, Illinois: The University of Chicago Press, 1902, pp. 31-32.

10 Ibid., pp. 132-133.

11 Ibid., p. 11, 37.

içinde de öğrencileri bu yaşantılarla bireysel ilişki içinde tutmaya çalışmalıdır. Bu öğretmenin geri planda durması ve sadece onların ne yaptıklarını gözlemesi anlamında değildir. Öğretmen bir rehber olarak etkinliğe katılmalı ve daha aktif olan öğrencilerle durumu paylaşmalıdır¹².

Öğretme-öğrenme sürecinde çok sayıda yaşantılar sağlandığında:

1. Öğrencinin üretim ve yaratıcılık gücü gelişir, canlılığı artar ve öğrenci ilerlemesini ölçebilir.
2. Başarısız olduğunda, öğrenci başarısızlığını ve başarısızlığının sebebini analiz edebilir ve ileri derecedeki yansıtıcı düşüncesiyle başarısızlığının tekrarını engelliyebilir.
3. Öğrenci çalışmasında uzmanlaşmak için çaba gösterir ve ilerliyebilmek için bağımsızlığını kullanma gücü ve becerisine sahip olur¹³.

Öğretme-öğrenme sürecinde kullanılmak üzere planlanan her yaşantı bazı özelliklere sahip olmalıdır. Yansıtıcı yaşantının genel özellikleri yansıtıcı düşünmenin basamaklarına benzemektedir. Düşünmede önemli rol oynayan yansıtıcı düşünmenin özellikleri eğitimde konu-alanının parçasıdır¹⁴. Temel olarak, eğitimin konu-alanı sosyal yaşam için gerekli olan içeriği sağlamaktadır¹⁵. Öğrenme yaşantılarıyla ortaya çıkan yansıtıcı düşünme büyük oranda öğrencinin ilgi seviyesi tarafından belirlenmektedir. İlgi seviyesi ise analiz ve sentez yapmak için uygun öğrenme yaşantıları sağlanarak geliştirilebilir. Bu nedenle, konu-alanı, öğrencinin yansıtıcı düşünme geliştirmesine yardım eden öğrenme yaşantılarını sağlayacak şekilde, öğrencinin geçmişteki yaşantıları ile ilgi, istek ve ihtiyaçlarına göre düzenlenmelidir ki konu-alanı ve öğrenci bütünleşsinsin¹⁶.

Öğrenciler neyi öğrenecekleri konusunda soyut bir tasarı elde ederlerse onu bir öğrenme yaşantısı olarak algılamazlar ve sıkılırlar. Bu nedenle, öğretmenin konu alanını öğrencilerin yeteneklerine göre düzenlemelidir¹⁷.

Öğretmen öğrencileri ilgilenmeleri için zorlamadan, onların özgürlüğüne saygı duyarak güdülemelidir. Özgürlük dış etkenlerin engeli olmadan, aralıksız davranışı devam ettirmeyi içermez. Özgürlük davranışı engelliyen güçlüklerin çözümlenmesi ve kendiliğinden başarı için bireysel yansıma ve keşif yoluyla bir işin başarılmasıdır¹⁸. Özgürlük öğrencinin eksikliklerini bulmasına ve ona yararlı olacak özellikleri geliştirmesine yardım ettiğinden, öğrenciye ne yapabileceğini ve ne yapamayacağını bulmada özgürlük verilmelidir. Her öğrenci gerçekten ne ol-

12 Dewey, Democracy and Education, pp. 163-188.

13 Dewey, The School and Society, pp. 114-115.

14 Dewey, Democracy and Education, p. 176.

15 Ibid., pp. 225-226.

16 Dewey, The Child and the Curriculum, pp. 6-11.

17 Jo Anne Boydston, Guide to the Work of John Dewey, ed. Corbondale, Southern Illinois: Illinois Univ. Press, 1963, pp. 266-268.

18 Dewey, How We Think, p. 88.

duğunu ortaya koyma özgürlüğüne sahip olmalıdır ki, öğretmen onun bütünleşmesini sağlayacak ihtiyaçlarının ne olduğunu bulabilsin. Bulduğu her yeni durumdan öğrenmeye çalışan öğrencinin bağımsız davranma özgürlüğüne ihtiyacı vardır. Bağımsız davranma alışkanlığını geliştirmek için öğretmen öğrencilerin meraklarını ve davranışlarını işe dönüştürmelerine izin vermelidir. Bu şekilde, öğrenciler hem yaparak öğrenirler hem de onlar için problem olan durumları kontrol etmeyi öğrenirler¹⁹.

Öğretmen çocuğun geçmişteki yaşantılarına, ilgilerine, ihtiyaçlarına ve davranış özgürlüğüne uygun çok sayıda öğrenme yaşantıları sağlarsa onun eleştirici düşünme ve problem çözme alışkanlıklarının geliştirilmesine de yardım eder²⁰. Eleştirici düşünmenin esası geçici hüküm (düşünme), geçici hükmün esası, problemi çözmeye girişmeden önce, problemin doğasını belirlemek için inceleme ve araştırmadır²¹. Seçilen uygun davranışlar ve bilinçli amaçlarla ulaşılan hüküm yansıtıcı düşünmeyi ortaya çıkarır. Öğrencilerde eleştirici düşünmeyi ve yeterli yansımayı yaratmak için öğretmen öğrencilerin eleştirici, etkili ve yeterli düşünmesini motive eden çeşitli öneriler ve yaşantılar sunmalıdır²². Eleştirici düşünme ve problem çözmenin geliştirilebilmesi için, öğrencinin bağımsız düşünme ve davranmasına fırsat tanınmalı; kitaplara bağlı kalmak yerine onlardan yararlanma yollarını öğrenmesi sağlanmalı; inceliyebileceği, test edebileceği ve gerçekten yansımalarını gösterebileceği durumlar yaratılmalıdır²³.

Bir yetişkinin eleştirici düşünme ve problem çözme yeteneği, konu ile ilgili olarak, onun geçmişteki yaşantılarından elde ettiği başarılarına ve kendine güvenine bağlıdır. Bu nedenle, eleştirici düşünme ve problem çözme yeteneğinin geliştirilebilmesi ve böylece "yapıcı, yaratıcı, verimli" bireylerin yetiştirilebilmesi için öğrenim yılları boyunca öğrencilere düşüncelerini yansıtabilecekleri çok çeşitli öğrenme yaşantıları sunulmalıdır.

19 John Dewey and Evelyn Dewey; Schools of To-Morrow, New York: E.P. Dutton and Co., Inc., 1915, pp. 137-140.

20 Dewey, Democracy and Education, p. 179.

21 Dewey, How We Think, p. 74.

22 Ibid., p. 13.

23 Paul Arthur Schilpp, The Philosophy of John Dewey, ed., New York: Tudor Publishing Company, 1951, p. 427; and Dewey, Democracy and Education, p. 182.